

УДК 332.122 (477)

Єгорова О.О.*старший науковий співробітник
Регіонального філіалу Національного інституту
стратегічних досліджень в м. Ужгороді*

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ УКРАЇНИ: РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто основні офіційні статистичні дані щодо результатів діяльності спеціальних економічних зон в Україні за період 1998-2013 рр. та визначено ефективність цього економічного інструментарію. Визначено основні проблеми, які завадили спеціальним економічним зонам досягти планових результатів, та розкрито їх причини. Також окреслено перспективи подальшого застосування спеціальних економічних зон та внесено пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази їх застосування для забезпечення їх використання для стимулювання економічної діяльності в регіонах України.

Ключові слова: спеціальна економічна зона, спеціальний режим економічної діяльності, державна підтримка.

Єгорова О.А. СПЕЦИАЛЬНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЗОНЫ УКРАИНЫ: РЕЗУЛЬТАТЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрены основные официальные статистические данные о результатах деятельности специальных экономических зон в Украине за период 1998-2013 гг. и определена эффективность этого экономического инструментария. Определены основные проблемы, которые помешали специальным экономическим зонам достичь плановых результатов, и раскрыты их причины. Также определены перспективы дальнейшего применения специальных экономических зон и внесены предложения по совершенствованию нормативно-правовой базы их применения для обеспечения их использования для стимулирования экономической деятельности в регионах Украины.

Ключевые слова: специальная экономическая зона, специальный режим экономической деятельности, государственная поддержка.

Ehorova O.O. SPECIAL ECONOMIC ZONES IN UKRAINE: RESULTS, PROBLEMS AND PROSPECTS

The article reviews the main official statistics on the performance of special economic zones in Ukraine for the period 1998-2013 and indicates the efficiency of this economic instruments. It also deals with main problems that prevented special economic zones to achieve planned results and revealed their reasons. Also outlines the prospects for further usage of special economic zones and proposals to improve the legislation of their usage for the economic stimulation in the regions of Ukraine.

Keywords: special economic zones, special economic regime activities, state support.

Постановка проблеми. Світовий досвід показує, що спеціальні економічні зони (СЕЗ) є одними із основних організаційно-економічних форм залучення інвестицій та стимулювання інноваційної економічної діяльності регіонів, галузей та економіки країни в цілому. Ключовими умовами дієвості цього економічного інструментарію є стимулюючий для їх суб'єктів господарювання спеціальний режим економічної діяльності та планова і послідовна політика його застосування. Відчутний ефект в масштабах країни настає не раніше ніж через 10-15 років після початку їх застосування. Україна пішла шляхом наслідування світових тенденцій та досвід своїх країн-сусідів і з 1995 р. СЕЗ фактично функціонують в нашій країні. Таким чином, Україна має вже власний близько 20-річний досвід їх функціонування. Оцінки ефективності застосування цього економічного інструментарію в науковій літературі, періодичних виданнях та урядових документах та/або супровідних документах до них є неоднозначними – від негативних до позитивних. Однією з причин такої ситуації є те, що функціонування СЕЗ в Україні з перших днів супроводжувалося інформаційними кампаніями по дискредитації цього економічного інструментарію, які спиралися на недостовірні статистичні дані щодо їх результативності. Тому наразі очевидною є необхідність об'єктивного підведення підсумків їх застосування, визначення основних проблем та окреслення перспективи, що і визначає актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження стали офіційна статистична інформація Державної служби статистики України, нормативно-правові акти та їх проекти щодо створення та функціонування СЕЗ в Україні та їх окремих функціональних одиниць, наукові до-

робки вітчизняних вчених та інформація в ЗМІ. Серед вітчизняних вчених варто виділити праці Чмир О.С., Пила В.І., Бобух І.М., зокрема [1-3], які досить детально розкрили проблематику створення та функціонування СЕЗ в Україні. Підтримуючи позицію авторів зазначеної колективної монографії Чмир О.С., Пила В.І. та інших авторів щодо ефективності та доцільності застосування СЕЗ в Україні, наведено в цій статті додаткові аргументи щодо цього, а також представити результати їх діяльності більш детально – в розрізі окремих функціональних одиниць.

Постановка завдання. Об'єктивне підведення підсумків та визначення основних проблем функціонування СЕЗ в Україні має вирішальне значення для визначення подальшої долі застосування цього економічного інструментарію в Україні. Тому метою статті є представлення офіційної статистичної інформації щодо результатів діяльності СЕЗ 1998-2013 рр. в розрізі окремих функціональних одиниць, визначення їх ефективності та проблем у застосуванні цього економічного інструментарію, а також направлення рекомендацій для забезпечення подальшого більш ефективного їх функціонування.

Виклад основного матеріалу. Загалом в Україні було створено 12 СЕЗ в 8 регіонах України. Станом на 01.01.2014 р. законодавством України передбачено функціонування 11 СЕЗ на локальних територіях в 8 регіонах, які були запроваджені в період 1998-2000 рр. (термін дії однієї СЕЗ – «Сиваш», створеної в 1995 р. завершився в 2001 р.). Їх площа коливається від 27 га до 2000 га і загалом складає 5484,33 га (або 54,8 км²), що становить 0,001% території країни. Локальний характер мають більшість СЕЗ, крім таких як «Славутич» та «Курортлопіс Трускавець», які займають адміністративно-територіальні межі

міст Славутич і Трускавець, а також «Яворів», яка займає адміністративно-територіальні межі Яворівського району Львівської області. Термін діяльності функціональних одиниць СЕЗ коливається від 20 до 60 років, а відтак, враховуючи відмінні дати початку діяльності та періоди функціонування, передбачений граничний період їх функціонування може тривати до 2058 р.

В таблиці 1. наведено перелік наразі чинних СЕЗ України (місце розташування), їх площа, визначений термін діяльності, фактичний період реалізації інвестиційних проектів та мінімальний обсяг інвестиційних проектів.

Наразі основні загальні для всіх СЕЗ умови створення та діяльності є наступними:

- створення Законами України за ініціативою Президента України, Кабінету Міністрів України або місцевих Рад народних депутатів України та місцевих державних адміністрацій;
- функціонування на індивідуально визначеній локальній території;
- функціонування впродовж індивідуально визначеного періоду (терміну дії спеціального режиму економічної діяльності);
- дія організаційних стимулів таких як державні гарантії захисту інвестицій суб'єктів господарювання, право на вивезення своїх прибутків і інвестованого капіталу, а також можливість приймати участь у конкурсах на державні замовлення;
- можливість застосування фіскальних стимулів в рамках загальної системи оподаткування;
- дотримання вищого від мінімально визначеного по Україні розміру заробітної плати працівників;
- здійснення додаткового спеціального щоквартального звітування суб'єктів господарювання перед Державною службою статистики України.

Особливими умовами діяльності суб'єктів господарювання деяких СЕЗ є, зокрема, встановлення індивідуальної кошторисної вартості інвестиційних проектів.

Наразі фактична реалізація проектів здійснюється лише у 6 СЕЗ в 5 регіонах України. При цьому діяльність однієї СЕЗ («Інтерпорт Ковель») так і не розпочалася (нормативно-правова база забезпечення її функціонування у цілому напрацьована, однак, проект Закону України «Про спеціальну економічну зону «Інтерпорт Ковель» [4] Верховною Радою України не прийнятий), а ще чотирьох («Порт Крим», «Миколаїв», «Курорттополіс Трускавець», «Азов») завчасно припинилася.

Найвищі результати за основними показниками досягнуті СЕЗ «Закарпаття», а найнижчі – «Порт Крим». Так, зокрема, доля СЕЗ «Закарпаття» в загальному обсязі залучених інвестицій всіма СЕЗ України складає 40%, в загальному доході від реалізації продукції – 64%, в загальному обсязі платежів до бюджетів та державних цільових фондів – 64%. Найбільшу роль у вирішенні соціально-економічних проблем та задач регіонів функціонування СЕЗ відіграли такі СЕЗ як «Закарпаття», «Яворів», «Курорттополіс Трускавець», «Миколаїв», «Порто-франко» та «Славутич» (Таблиця 2).

Загалом за весь період функціонування станом на 01.01.2014 р. суб'єктами господарювання СЕЗ було досягнуто наступних результатів:

- залучено інвестицій на суму майже 1 млрд. дол. США;
- створено 18980 нових робочих місць;
- отримано дохід (виручку) від реалізації продукції на суму понад 56,9 млрд. грн. (або 9 млрд. дол. США враховуючи середньорічні курси валют; станом на 01.01.2013 р., оскільки на 2013 р. відповідні статистичні спостереження не були передбачені та не велись);
- сплачено до бюджетів різних рівнів та державних цільових фондів понад 7,5 млрд. грн. (або 1,2 млрд. дол. США враховуючи середньорічні курси валют);
- отримано податкових та митних пільг на суму 1,8 млрд. грн. (або близько 300 млн. дол. США враховуючи середньорічні курси валют).

Таблиця 1

СЕЗ в Україні

№	Назва (місце розташування)	Площа (га)	Визначений термін діяльності	Фактичний період реалізації проектів (роки)	Мінімальний обсяг інвестицій (млн. дол. США)
1.	Славутич (м. Славутич)	2000	30.06.1999-01.01.2020 рр.	1999-2013	≥0,2
2.	Азов (м. Маріуполь)	314,8	21.07.1998-21.07.2058 рр.	2001-2012	обмеження відсутні
3.	Донецьк (м. Донецьк)	466	21.07.1998-21.07.2058 рр.	2000-2013	обмеження відсутні
4.	Закарпаття (Ужгородський та Мукачівський р-ни)	737,9	09.01.1999-09.01.2029 рр.	1999-2013	обмеження відсутні
5.	Яворів (Яворівський район)	116	17.02.1999-01.01.2020 рр.	1999-2013	≥0,5
6.	Курорттополіс Трускавець (м. Трускавець)	774	01.01.2000-01.01.2020 рр.	2000-2011	≥0,5
7.	Інтерпорт Ковель (Ковельський район та м. Ковель)	56,77	01.01.2000-01.01.2020 рр.	н/з	обмеження відсутні
8.	Порто-франко (м. Одеса)	32,5	01.01.2000-01.01.2025 рр.	2001-2013	≥0,1
9.	Порт Крим (м. Керч)	27	01.01.2000-01.01.2030 рр.	2004-2009	≥0,1
10.	Миколаїв (м. Миколаїв)	865	01.01.2000-01.01.2030 рр.	2001-2009	≥0,5
11.	Рені (м. Рені)	94,36	17.05.2000-17.05.2030 рр.	2001-2013	≥0,2

Примітка: складено автором на основі чинних нормативно-правових актів щодо СЕЗ та даних Державної служби статистики України.

Умовне позначення: н/з – реалізація інвестиційних проектів не здійснювалася.

Рівень середньомісячної заробітної плати працівників СЕЗ був в 2,5-3,5 рази вище мінімального визначеного рівня по Україні (див. Таблицю 3).

Одним із опосередкованих ефектів для держави від реалізації інвестиційних проектів в рамках СЕЗ є заощадження державних коштів на суму щонайменше 1,4 млрд. грн. [5] на створенні нових робочих місць з огляду на середню вартість одного робочого місця в різних галузях економіки (72 тис. грн.) згідно з відповідними нормативами станом на 2004 р. Наразі зміни до офіційних нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки з 2004 р. не уточнювалися. Чиновники та експерти називають різні актуальні вартості створення одного робочого місця (більше 400 тисяч гривень [6]).

Основні результати діяльності СЕЗ свідчать про високу економічну ефективність [7] цього економічного інструментарію. Так, коефіцієнт виробничої віддачі інвестицій за період з початку реалізації інвестиційних проектів по 2012 р. склав 9 (по Україні – 1,7 за період 2001-2012 рр.), а коефіцієнт бюджетної віддачі залучених інвестицій за період з початку реалізації інвестиційних проектів по 2013 р. склав 1,1 (по Україні – 0,5 за період 2000-2011 рр.).

Основними недоліками функціонування СЕЗ в Україні є:

- переважно нижчі від планових фактичні результати діяльності (крім рівня середньомісячної заробітної плати) по всіх функціональних одиницях;

- недосконалість системи додаткової спеціальної звітності, яка упускає результати завершених інвестиційних проектів із узагальнених показників функціонування СЕЗ, а також є закритою для широкого загалу користувачів;

- нормативна незавершеність засад створення та функціонування СЕЗ «Інтерпорт Ковель», що унеможливило діяльність цієї функціональної одиниці;

- негативна динаміка результатів діяльності в останні роки аж до завчасного припинення реалізації проектів в 4 з них.

Останній недолік набрав руйнівного для СЕЗ України характеру через наступні головні причини:

- невиконання державою задекларованих гарантій щодо незмінності (непогіршення) умов функціонування СЕЗ;

- погіршення умов інвестиційної діяльності з наростанням обмежень, зобов'язань і додаткової звіт-

Таблиця 2

Основні загальні результати функціонування СЕЗ станом на 01.01.01.2014 р.

Назва / показники	Залучені інвестиції, млн. дол. США		Створені нові робочі місця		Платежі до бюджету та державних цільових фондів, млн. грн.		Обсяг отриманих пільг зі плати податків та мита, млн. грн.		Дохід від реалізації продукції, млн. грн.	
	по 2005*	загалом	по 2005*	загалом	по 2005*	загалом	по 2005*	загалом	по 2005*	Загалом**
Славутич	33,7	49,7	455	1204	21,4	141,3	28,5	29,169	209,3	1213,6
Азов	7,5	23,1	120	228	27,4	78	1,5	6	139,5	294,7
Донецьк	6,8	6,8	588	695	79,3	174,4	43	549,8	867,8	1996,8
Закарпаття	75,7	358,1	2006	7538	475,5	4770	100,6	890	4899,5	36078,1
Яворів	82,6	208,7	4760	6440	147,4	1112,2	83,4	161	1885,1	11110,7
Курорттополіс Трускавець	79,2	116,7	526	1442	39	106,4	15,6	15,9	305,5	791
Порто-Франко	17,2	58	303	476	16,5	313	19	73,3	94,6	1331,7
Порт Крим	0,3	0,9	3	4	6,1	6,4	0	0	0	0
Миколаїв	59,4	65,5	634	756	247	785,9	83,5	83,5	1266,1	3803
Рені	3,1	14,3	134	197	1,4	18,6	0,2	0,2	14,7	127,9
Загалом	365,5	901,8	9529	18980	1061	7506,2	375,3	1808,9	9682,1	56887

Примітка: таблицю складено автором на основі статистичної інформації Державної служби статистики України. Умовні позначення: * – наростаючим підсумком з початку реалізації проектів по вказаний рік включно по 2005 р. включно; ** – дані наведені станом на 01.01.2013 р.

Таблиця 3

Динаміка обсягів середньомісячної заробітної плати працівників СЕЗ (факт/план), грн.

Назва / роки	2005		2006		2007		2008		2009	
	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план
Порт Крим	14	1048	42	1048	1728	1154	2422	1861	2414	2142
Азов	966	867	1308	1010	1552	1357	426	1435	0	–
Донецьк	1054	557	1404	557	1540	557	1793	508	997	508
Закарпаття	1015	688	1438	741	1599	764	1897	1156	2003	1275
Славутич	793	1034	1011	1096	1423	1020	1762	1334	1797	1412
Курорттополіс Трускавець	375	305	433	404	913	584	1345	488	443	596
Яворів	765	471	953	518	1252	822	1586	952	1531	1116
Миколаїв	894	1288	1167	1163	925	1394	2192	1614	2092	1658
Порто-Франко	1634	3525	1598	3691	2110	3798	3019	4123	4601	3118
Рені	519	2574	615	2501	820	907	901	878	1139	1095
Загалом	816	952	1031	839	1222	1003	1794	1278	1897	1359
Довідково: мінімальна зарплата по Україні	262-332	350-400	400-460	515-605	605-744	869-922	941-1004	1073-1134	1147-1218	

Продовження таблиці 3

Назва / роки	2010		2011		2012		2013	
	факт	план	факт	план	факт	план	факт	план
Порт Крим	н/з	н/з	н/з	н/з				
Азов	0	–	3552	0	3118	0	0	–
Донецьк	179	508	0	–	0	–	н/з	
Закарпаття	2710	1161	2743	952	2665	1008	3764	1434
Славутич	2186	1927	3097	2958	6650	3135	1950	0
Курортгополіс Трускавець	1317	605	0	–	н/з	н/з		
Яворів	1864	939	2287	896	2588	923	3122	926
Миколаїв	н/з	н/з	н/з	н/з				
Порто-Франко	4191	3253	4709	2537	4670	2928	4926	3355
Рені	1400	913	1859	1038	2109	1113	1958	1675
Загалом	2294	1151	2684	1121	2820	1216	3538	1473
Довідково: мінімальна зарплата по Україні								

Примітка: таблицю складено автором на основі даних Державної служби статистики України.

Умовне позначення: н/з – реалізація інвестиційних проектів не здійснювалася у вказаний рік; – – відсутні дані за звітами підприємств, що реалізують інвестиційні проекти.

ності та нівелюванням організаційно-фінансових стимулів;

– нечасне відшкодування і не відшкодування і повному обсязі із бюджету сум ПДВ, заявлених до відшкодування;

– відсутність СЕЗ як інструменту стимулювання залучення інвестицій та розвитку регіонів в Державній стратегії регіонального розвитку [8], Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [9] та ін.

Руйнація СЕЗ України розпочалася в квітні 2005 р. з завчасної та з порушенням нормотворчих правил (вилучення положень про податкові пільги із законів про спеціальні економічні зони відбулося без якого-небудь офіційного обґрунтування на підставі внесення змін до «Закону України «Про державний бюджет на 2005 р.», хоча по суті закони «Про державний бюджет» не можуть скасовувати дії інших законів) і державних гарантій ліквідації законодавчо передбачених для суб'єктів господарювання СЕЗ податкових та митних пільг. Основними офіційними аргументами такого рішення щодо СЕЗ були, начебто, їх негативний вплив на конкурентне середовище, бюджетна неефективність та певні зловживання. Однак, при ретельному аналізі, такі аргументи виглядають непереконливо. Оскільки точкова локальність СЕЗ по суті не може викривлювати конкурентне середовище в регіонах їх розташування та в країні в цілому. Щодо тези про бюджетну неефективність, то слід взяти до уваги, що суми нарахованих суб'єктам господарювання спеціальних економічних пільг є суто умовними платежами, які не передбачали безпосереднього фінансування з боку держави, тому порівняння їх з фактичними надходженнями до бюджетів та фондів є некоректним. Тим не менше, станом на 01.01.2005 р. загальний бюджетний баланс за весь період реалізації проектів в СЕЗ (різниця між обсягами сплачених платежів до бюджетів та державних цільових фондів та обсягами отриманих податкових та митних пільг) був позитивним і складав 1,1 млрд. грн. Загальний обсяг отриманих податкових та митних пільг на загальних умовах оподаткування за період 2006-2013 рр. склав 1,4 млрд. грн. (або 225 млн дол. США враховуючи середньорічні курси валют). Структура та обсяги отриманих податкових пільг в період з початку реалізації проектів по 2013 р. включно наведені в таблиці 4.

Таким чином, в структурі отриманих суб'єктами господарювання пільг в цей період найбільша частка належить пільгам зі сплати податку на додану вартість. Загалом, пільгами зі сплати цього податку, а також податку на прибуток, ввізного мита та плати за землю користувалися суб'єкти господарювання СЕЗ з початку їх функціонування тільки до 31.03.2005 р.

Використані аргументи про те, що суб'єкти СЕЗ зловживали пільгами, виявилися хибними. Проведений аналіз показав, що порушень законодавчих норм щодо податкових пільг не було. Положення чинних на той час законів щодо податкових пільг не до кінця врегулювали систему застосування податкових та митних пільг, зокрема щодо обмеження їх обсягів. Тому першопричиною певних небажаних ефектів були законодавчі прогалини. До того ж цифри, які наводилися в ЗМІ з посиланням на Міністерство економіки України, не відповідають офіційній статистичній інформації. Підґрунтя такої інформаційної кампанії було більш політичним, ніж економічним. Зауважимо, що закиди щодо зловживань в СЕЗ торкалися тільки одного суб'єкта господарювання СЕЗ «Донецьк» – ТОВ «СП ІІ «Відродження», діяльність якого була зорієнтована на м'ясопереробку. Так, в ЗМІ була поширена інформація про те, що в 2005 р. суб'єктами господарювання СЕЗ «Донецьк» було отримано пільг зі сплати ввізного мита на суму 274,2 млн. грн. [10], а як видно з офіційної статистики, за період 2000-2005 рр. було отримано пільг на суму лише 94 тис грн. Але на підставі цієї дезінформації було ліквідовано всю систему спеціальних пільг для суб'єктів господарювання СЕЗ. Законодавче ж врегулювання відповідної проблеми з імпортом м'ясопродукції було здійснено тільки в кінці 2006 р. з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорту яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2007 році», якою, зокрема, запроваджувалося ліцензування імпорту деяких видів м'ясопродукції [11]. Запущений у 2005 р. руйнівний механізм щодо СЕЗ України продовжує нищити їх і досі.

За умови стабільної політики або ж оперативно і якісного оновлення спеціального податкового режиму для їх суб'єктів господарювання, ефект від застосування цього економічного інструментарію міг бути в рази вищим. За нашими підрахунками, за весь період функціонування станом на 01.01.2014 р.

Таблиця 4

Динаміка та структура непрямой державної підтримки суб'єктів господарювання СЕЗ, млн. грн.

Назва/ роки	2005*	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Загалом	пільги зі сплати
Азов	0,8	-	-	4,5	-	-	-	-	-	5,3	ПДВ
	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	податку на прибуток
	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2	інші
Донецьк	42,7	40,6	94,4	-	-	-	-	-	-	177,7	ПДВ
	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2	податок на прибуток
	0,094	-	371,8	-	-	-	-	-	-	371,9	ввізного мита
Закарпаття	69,6	14	44,5	36	64,2	134,4	142,4	171,1	182,8	859	ПДВ
	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	0,9	податку на прибуток
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	30	ввізне мито
	0,07	-	-	-	-	-	-	-	-	0,07	інші
Миколаїв	37	-	-	-	-	-	-	-	-	37	ПДВ
	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	податку на прибуток
	17,6	-	-	-	-	-	-	-	-	17,6	ввізне мито
	24,9	-	-	-	-	-	-	-	-	24,9	плати за землю
Яворів	32,2	3,2	2,2	5,7	7,3	8,1	14,4	17,9	15,7	106,7	ПДВ
	41,9	1,9	1,8	0,3	0,8	-	-	-	-	46,7	податку на прибуток
	8,2	-	-	0,04	0,014	0,02	-	0,0001	-	8,3	ввізного мита
	0,08	-	-	-	0,068	0,1	0,04	0,04	0,03	0,358	плати за землю
	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	інші
Славутич	11,1	-	-	0,2	0,1	0,3	-	-	-	11,7	ПДВ
	2,6	-	0,003	-	-	-	-	-	-	2,603	податку на прибуток
	14,7	-	-	-	-	-	-	-	-	14,7	ввізного мита
	0	-	0,008	-	-	-	-	-	-	0,008	плати за землю
	0,07	-	-	-	-	-	-	-	-	0,07	інші
Курортпо- ліс Трускавець	6,4	0,3	-	-	-	-	-	-	-	6,7	ПДВ
	5,7	-	-	-	-	-	-	-	-	5,7	податку на прибуток
	2,4	-	-	-	-	-	-	-	-	2,4	ввізного мита
	1,2	-	-	-	-	-	-	-	-	1,2	плати за землю
Порто- Франко	13,3	-	-	-	-	-	-	30,6	-	43,9	ПДВ
	3,4	-	-	-	-	-	-	0,8	-	4,2	податку на прибуток
	2,3	-	-	-	-	-	-	-	-	2,3	ввізного мита
Загалом	213,1	58,1	141,1	46,4	71,6	142,8	156,8	219,6	198,5	1248	ПДВ
	59,2	1,9	1,8	0,3	0,8	-	-	0,8	-	64,8	податку на прибуток
	75,3	-	371,8	0,04	0,014	0,02	-	0,0001	-	447,2	ввізне мито
	26,2	-	0,008	-	0,07	0,1	0,04	0,04	0,03	26,5	плати за землю
	1,3	-	-	-	-	-	-	-	-	1,3	інші

Примітка: таблицю складено автором на основі статистичної інформації Державної служби статистики України.

Умовні позначення: * – з початку реалізації проектів по 2005 р. включно; - – пільга не передбачена законодавством про СЕЗ та не застосовувалася в рамках загальнонаціонального режиму економічної діяльності; н/з – реалізація інвестиційних проектів не здійснювалася.

суб'єктами господарювання СЕЗ могло бути досягнуто хоча б найменше наступних результатів:

- залучити інвестиції вдвічі більше від фатичного результату (на суму майже 2 млрд. дол США);

- створити більш як в двічі нових робочих місць від фатичного результату (38174 нових робочих місць).

Експертні пропозиції та законодавчі ініціативи останніх років щодо покращення умов діяльності суб'єктів господарювання чинних СЕЗ, що стосуються, головним чином відновлення або оновлення системи фіскальних стимулів, були відкинуті або залишаються на рівні проектів відповідних нормативно-правових актів без розгляду і належного опрацювання. Так, зокрема, пропонувалося наступне:

- обмежити термін функціонування окремих СЕЗ на рівні 25 років [12];

- забезпечити набуті права інвесторам, які уклали договори на реалізацію інвестиційних проектів до моменту ліквідації податкових пільг [13];

- оновити спеціальний пільговий режим оподаткування для суб'єктів господарювання із застосуванням різних наборів фіскальних стимулів (звільнення від сплати податку на прибуток підприємств, внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття та податку на землю і обмежити сумарний обсяг наданих пільг для одного суб'єктана перехідний період (до 01.01.2010 р.) 75-а % від обсягу освоєних ним інвестицій станом на кінець звітного періоду, після 01.01.2010 р. 50-а % від обсягу освоєних ним інвестицій станом на кінець звітного періоду, для інвесторів, що були зареєстровані до 01.01.2005 р., на перехідний період – 100% від обсягу освоєних інвестицій [12]; введення митного режиму спеціальної митної зони, справляння податку на додану вартість становить за „0” відсотковою ставкою до бази оподаткування, сплата 50 % податку на прибуток від реалізації інвестиційних проектів, не включення до валового доходу сум інвестицій, отриманих згідно з інвестиційним проектом, звільнення від сплати земельного податку [14-15]; звільнення від сплати податку на додану вартість [16]; надання низки пільг суб'єктам господарювання СЕЗ шляхом включення їх до розділу XIX «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Податкового кодексу України пункту «Спеціальний режим оподаткування у спеціальних (вільних) економічних зонах» [17];

- удосконалити систему моніторингу та державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання СЕЗ, виконання ними умов інвестиційних договорів [16];

- створити нові функціональні одиниці СЕЗ «Єврорегіон Буковина» в Чернівецькій області [18], «Ахілія» [19] на о. Зміїному Одеської області та на всій території Автономної Республіки Крим [20].

Слід зазначити, що розгорнута дезінформаційна кампанія проти СЕЗ стала на заваді відновлення або ж реконструкції спеціального податкового режиму для їх суб'єктів господарювання. Зокрема, пропозиція про застосування спеціального податкового режиму до суб'єктів господарювання СЕЗ з прийняттям Податкового кодексу України була відхилена Верховною Радою України через хибні дані щодо обсягу отриманих податкових пільг суб'єктами СЕЗ за останній повний рік дії спеціального режиму оподаткування (2004 р.), які в разі спотворюють дані Державної служби статистики України. Так, в 2004 р. суб'єкти господарювання СЕЗ отримали пільг на суму 33,3 млн. грн. (а не 1 млрд. грн., як зазнача-

ється в обґрунтуванні до законопроекту) і сплатили до бюджетів та державних цільових фондів 245,7 млн. грн., отже позитивний бюджетний баланс склав 212,4 млн грн [21]. Фактичний обсяг сплачених у 2009 р. платежів до бюджетів та державних цільових фондів від реалізації діючих 123 інвестиційних проектів склав 587,3 млн. грн. (а не 54 інвестиційних проектів на суму 461,9 млн. грн. як зазначається у обґрунтуванні) [22].

Щодо проектів зазначених нормативно-правових актів, то в них також містяться і суперечливі або недоречні положення. Так, недоречним є запровадження нової СЕЗ «Єврорегіон Буковина» у межах адміністративних кордонів всієї Чернівецької області, що не узгоджується з умовами локальності. Рішення про створення СЕЗ «Ахілія» на о. Зміїному в 2008 р. та на території АР Крим в 2014 р. є більш політичними, ніж економічними. В першому випадку обмежена віддалена територія острова з проблемами забезпечення енергоресурсами та питною водою вірогідно не зацікавила б інвесторів, однак розвиток цієї території розглядався в той час як аргумент України у територіальних суперечках щодо острова з Румунією. Як відомо, рішенням Міжнародного суду ООН в Гаазі від 3.02.2009 р. о. Зміїний було визнано чистою територією Румунії. В другому випадку створення СЕЗ на всьому півострові також суперечить принципу локальності і таке рішення продиктовано анексією півострова та заявами російських очільників про надання цій території статусу економічної зони в складі Російської Федерації.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі проведеного аналізу функціонування СЕЗ в Україні можна стверджувати, що вони в перші роки свого функціонування підтвердили свою дієвість як інструменти забезпечення швидкого ефекту та високої результативності в інвестиційній та інноваційній сфері. Їх ефективність по стимулюванню інвестицій є вищою порівняно із загальнонаціональним рівнем. Однак, незважаючи на досягнуті в цілому позитивні результати, СЕЗ наразі безпідставно ігноруються і дискредитуються як економічні інструменти. Суттєвне наповнення спеціального режиму СЕЗ вже 9 років позбавлене стимулюючого механізму, що перетворило їх на формальні та недієві економічні інструменти. З огляду на загальну несприятливу інвестиційну ситуацію в Україні та функціонування аналогічних форм в суміжних країнах з цілою низкою стимулів та преференцій, призводить до фактичного їх занепаду в Україні. Відсутність об'єктивної та доступної широкої загалу інформації щодо результативності діяльності суб'єктів господарювання СЕЗ дозволяє спекулювати на недостовірній інформації. Більше того, СЕЗ як економічні інструменти безпосередньо не фігурують в ключових стратегічних та програмних документах соціально-економічного розвитку країни або їх проектах. На сьогодні потенціал СЕЗ як економічного інструментарію в Україні не розкрито і не використано в повному обсязі. Наведений аналіз ключових показників СЕЗ показує, що обсяги державної підтримки та головні соціально-економічні показники їх діяльності прямо залежать один від одного. Різке скорочення державної підтримки для суб'єктів господарювання СЕЗ змінило позитивну динаміку соціально-економічних показників на різко негативну. Вирішальну роль у досягненні позитивних результатів їх діяльності відігравали саме заходи щодо надання непрямої державної підтримки. За збереження чинних умов СЕЗ зможуть відігравати роль стимулятора економічної діяльності в регіонах

їх розташування. Враховуючи викладене вище, очевидно, що подальша реалізація інвестиційних проєктів продовжуватиметься тільки в тих СЕЗ, суб'єкти господарювання яких зможуть скористатися податковими пільгами. У 2013 р. пільги на загальних умовах оподаткування отримали суб'єкти господарювання тільки двох СЕЗ – «Закарпаття» та «Яворів».

Таким чином, СЕЗ як ефективні економічні інструменти мають залишитися в економічній політиці країни і застосовуватися в майбутньому з урахуванням набутого вже власного досвіду їх використання. Подальше їх застосування в Україні залишається актуальним й надалі, оскільки загальне зниження номінальних ставок основних податків не забезпечило бажаного рівня інвестування, передусім у високотехнологічні галузі економіки та в депресивні регіони. Очевидно, що їх подальше застосування потребує переосмислення і відновлення на якісно новій основі відповідно до поточних реалій, що дасть позитивний сигнал інвесторам і сприятиме відновленню довіри до цього економічного інструментарію в Україні. Вбачається доцільним застосування цього економічного інструментарію для формування «точок регіонального розвитку».

Першочерговими завданнями державної політики для подальшого ефективного застосування СЕЗ в Україні є наступні:

- підпорядкувати їх застосування (форми, кількість, географію розташування) системі організаційно-господарського забезпечення реалізації Державних загальнонаціональної та регіональної стратегій економічного розвитку;

- запровадити систему державної підтримки, головним чином непрямої, для їх суб'єктів господарювання;

- удосконалити чинну систему їх звітності шляхом акумулювання в узагальнених показниках також і результатів діяльності завершених інвестиційних проєктів;

- забезпечити відкритість основних узагальнених результатів діяльності суб'єктів господарювання СЕЗ;

- запровадити систему гарантій з боку держави та органів місцевого самоврядування стабільності спеціального режиму економічної діяльності на весь період дії угоди суб'єкта господарювання СЕЗ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чмир О. С. Аналіз результатів функціонування вітчизняної системи СЕЗ і ТПП та перспективи її подальшого розвитку / О. С. Чмир, В. І. Пила, В. М. Хілько // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць / наук. ред. І. Г. Манцура. – К. : НДЕІ, 2011. – № 10. – С. 173-185.
2. Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПП [Текст] : [монографія] / О. С. Чмир [та ін.] ; [за наук. ред. О. С. Чмир]. – К. : Вістка, 2013. – 251 с.
3. Спеціальні економічні зони в Україні: теорія і практика [Текст] / І. М. Бобух ; НАН України, Рада по вивченню продукт. сил України. – К. : Наукова думка, 2004. – 252 с.
4. Про проєкт Закону України про спеціальну економічну зону «Інтерпорт Ковель» : Постанова Верховної Ради України [прийнята 8.07.1999 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/880-xiv>.
5. Про затвердження Нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки : Наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури від 19.07.2002 із змінами від 09.11.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0628-02>.
6. Нові робочі місця з завдання соціального партнерства та бізнесу // Ліга. Блоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/gorkovenko/article/9923.aspx>.
7. Перелік показників щодо визначення ефективності функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності : наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції та інших органів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0217-05>.
8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова КМУ від 21.07.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.
9. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 2.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
10. Крата звільнені України // Контракти № 38/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/38/4-karta-osvobozhdennoj-ukrainy.html?lang=ua>.
11. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2007 році : Постанова Кабінету Міністрів України від [прийнята 29.12.2006] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1852-2006-%D0%BF>.
12. Про внесення змін до Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Проєкт Закону України [подано 16.05.05] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=24497.
13. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України (щодо забезпечення діяльності спеціальної економічної зони «Славутич») : Проєкт Закону України [подано 07.00.05] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=25151.
14. Про загальні засади створення і функціонування території пріоритетного розвитку, спеціальних економічних зон та туристсько-рекреаційних зон : Проєкт Закону України [подано 27.10.05] [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=25901.
15. Про загальні засади створення і функціонування території пріоритетного розвитку, спеціальних економічних зон та туристсько-рекреаційних зон : Проєкт Закону України [подано 16.01.07] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=29285.
16. Про спеціальні (вільні) економічні зони: проєкт Закону України [подано 21.03.08] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=32083.
17. Проєкт Податкового кодексу України [подано 21.09.2010] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38590.
18. Про спеціальну економічну зону «Євро регіон Буковина» та спеціальний режим інвестиційної діяльності на цій території : Проєкт Закону України [подано 12.09.06] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=27990.
19. Про спеціальну (вільну) економічну зону «Ахілія»: проєкт Закону України [подано 18.11.08]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33695.
20. Минфин планирует признать Крым свободной экономической зоной [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.capital.ua/ru/publication/18504-u-ukrainy-pouavitsya-svoy-ofshor-minfin-planiruet-priznat-krum-svobodnoy-ekonomicheskoy-zonoy>.
21. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проєктами у 2004 року // Статистичний бюлетень Державної служби статистики України. – К., 2005. – С. 97.
22. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проєктами у 2009 року // Статистичний бюлетень Державної служби статистики України. – К., 2010. – С. 87.